

Nákupy potravin mohou podpořit udržitelné potravinové systémy

Mgr. Monika Dobrovodská

Ministerstvo pro místní rozvoj

V minulém čísle jsme podrobně rozebrali, jaký zadávací postup má veřejný zadavatel u nákupu potravin zvolit, respektive v jakém režimu veřejných zakázek se s ohledem na jejich předpokládanou hodnotu pohybuje. Tentokrát se však budeme ptát: Jak konkrétně může zadavatel ve veřejných zakázkách na nákup potravin zohlednit environmentálně a sociálně odpovědné zadávání?

Evropský právní rámec je jasný: Zakázkové směrnice umožňují při dodržení pravidel pro veřejné zakázky požadovat kvalitativní, environmentální i sociální aspekty při nákupu potravin, a to jako podmínky účasti v zadávacím řízení, nebo je zvýhodnit v hodnocení jako kritéria kvality. Výslovně je také v § 94 ZZVZ upravena možnost odkázat na konkrétní štítky (např. ekoznačky a certifikace) či požadovat výrobky tzv. spravedlivého obchodu (fair trade). A nejen to – strategické uchopení environmentálně a sociálně laděných aspektů patří mezi cíle evropské právní úpravy.

Strategické využití kupní síly státu a samosprávy

Strategie od zemědělce ke spotřebiteli pro spravedlivé, zdravé a ekologické potravinové systémy tvoří součást Zelené dohody pro Evropu [COM(2020) 381 final z 20. 5. 2020, resp. COM(2019) 640 final z 11. 12. 2019] a zdůrazňuje, že se evropský potravinový systém musí stát odolnějším i udržitelnějším. Zároveň vní-

má, že lidé chtějí mít bližší vztah k potravinám, které spotřebovávají, a že se v celé Evropě ozývá volání po zkracování dodavatelských řetězců. Loni tak proběhlo široké dotazníkové šetření a v současnosti

veřejný zadavatel může v zadávacím řízení na dodávku potravin stanovit jako podmínku účasti dodání „a) místní nebo regionální potraviny z krátkého dodavatelského řetězce, b) potraviny splňující certifikovaná

Při nákupech potravin je vždy žádoucí zohlednit environmentální či sociální aspekty

Evropská komise pracuje na stanovení minimálních povinných kritérií pro veřejné zakázky na udržitelné potraviny. Hodlá tím pomoci městům, regionům a veřejným orgánům splnit svou úlohu tím, že budou nakupovat udržitelné potraviny pro školy, nemocnice a veřejné instituce, a rovněž dojde k podpoře udržitelných zemědělských systémů, jako je ekologické zemědělství.

V České republice zákonodárce s účinností od roku 2022 bez předchozí širší odborné debaty doplnil do ZZVZ § 37a, který stanoví, že

schémata kvality nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1151/2012, o režimech jakosti zemědělských produktů a potravin, nebo c) potraviny produkované v systému ekologického zemědělství. Možnostmi a úskalími pořízení místních nebo regionálních potravin z krátkého dodavatelského řetězce podle § 37a písm. a) v zadávacích řízeních (i ve VZMR) se budeme zabývat v některém z dalších čísel. Níže se zaměříme na ostatní využitelné aspekty OVZ, zejména ty zvažované v kontextu Národní strategie veřejného zadávání.

Národní strategie veřejného zadávání

Národní strategie veřejného zadávání v České republice pro období let 2024–2028 (dále též jen „Strategie“) byla zpracována na Ministerstvu pro místní rozvoj na základě Programového prohlášení vlády. Její priority tvoří rámec, strukturu věcných kapitol a zahrnují mimo jiné důraz na kvalitu, environmentálně a sociálně odpovědné veřejné zadávání, efektivní podporu centrálních nákupů a spolupráce, ale i na data a digitalizaci. Kapitola Environmentálně a sociálně odpovědné veřejné zadávání vychází z přesvědčení, že veřejná správa může a měla by svou kupní silou (spolu)působit jako převodní páka nasměrování ekonomiky k udržitelným výrobním i spotřebním vzorcům a přispívat k dosažení odolné a soudržné společnosti.

Mezi implementační opatření ve vztahu k udržitelným veřejným zakázkám patří aktualizace stávajících metodik, vzorových textací a příkladů dobré praxe, zpracovaných v projektech SOVZ [projekty Podpo-

ra implementace a rozvoje sociálně odpovědného veřejného zadávání a Politika strategických veřejných nákupů v ČR (Efektivní investování), realizované na MPSV]. Největší přínos pro zavádění udržitelných aspektů do praxe lze nicméně dle diskusí se zadavateli při přípravě Strategie očekávat od harmonizovaných minimálních standardů odpovědného veřejného zadávání, jež budou zpracovány v rámci Akčního plánu udržitelného nakupování.

Jednotný soubor konkrétních a snadno aplikovatelných požadavků či kritérií hodnocení poskytne zadavatelům jistotu při zohlednění zásad sociálně a environmentálně odpovědného zadávání. Zároveň však bude srozumitelný i pro dodavatele a v neposlední řadě se může stát vodítkem pro dozorové a kontrolní orgány a přispět k jednotným výstupům kontrol.

Rakouský příklad

Programové prohlášení vlády výslovně ve vztahu k potravinám ve veřejném stravování uvádí podporu těch lokálních, sezonních, bio a nutričně bohatých. Při úvahách nad konkrétními způsoby se lze inspirovat praxí v zahraničí a není třeba ani chodit příliš daleko. Například rakouský Akční plán pro udržitelné zadávání veřejných zakázek, vydaný Spolkovým ministerstvem pro ochranu klimatu, životní prostředí, inovace a technologie (rev. vydání 2021), zahrnuje řadu aspektů. Především se jedná o doporučení, aby potraviny pocházely pokud možno z regionu, kde jsou spotřebovány, a aby šlo o sezonní produkci. Plán obsahuje i v čase se zvyšující podíl potravin z ekologické produkce (peněžní hodnota potravin nakoupených v kalendářním roce má činit minimálně 25 % od roku 2023, 30 % od roku 2025 a minimálně 55 % od roku 2030), s možností dodavatele připsat si další body v hodnocení za vyšší podíl.

V Rakousku se dále důsledně soustředí i na životní pohodu zvířat

(welfare), využívají závazné technické specifikace pro mléko a mléčné výrobky, ovoce, zeleninu, brambory, požadavky na opakovaně použitelné nebo kartonové přepravní obaly, kávu a čaj ze spravedlivého obchodu (fair trade), informaci o původu masa, vajec a mléka („Rakousko“, „EU“ nebo „mimo EU“) zřetelně umístěnou v blízkosti místa podávání pokrmu a další. Definováno mají také opatření reagující na změnu klimatu, které nazvali příznačně „klimatický talíř“: Spočívá v požadavku podávat ve velkých provozech denně minimálně jedno vegetariánské či veganské jídlo, které je sezonní, regionální a obsahuje nejméně jednu hlavní složku z ekologické produkce.

Potraviny z ekologického zemědělství

Stejně jako v Rakousku, i v Česku je možné k nákupu potravin pocházejících z ekologického zemědělství neboli biopotravin použít jak zvláštní podmínku plnění, tak je zvýhodnit v rámci kritéria hodnocení. Obě možnosti upravují Kritéria pro zadávání zelených veřejných zakázek v EU pro stravování, stravovací

služby a prodejní automaty (dále jen „GPP kritéria“).

A co vlastně zadavatel koupí biopotravin podporuje? Podle webového portálu Ministerstva zemědělství eAGRI představuje ekologické zemědělství moderní formu zemědělské výroby a jeho smyslem je produkce zdravých a kvalitních potravin bez reziduí agrochemických látek, hormonů a léčiv, vyráběných

Požadavek na biopotraviny je možné v nabídce prokázat čestným prohlášením

trvale udržitelným způsobem. Pracuje s nejmodernějšími vědeckými poznatky ve spojení s osvědčenými tradičními postupy, mezi něž patří zejména postupy zamezující poškozování půdy a široká biodiverzita v krajině, vyloučeno je použití agrochemikálií a geneticky modifikovaných organismů (GMO).

Podle portálu eAGRI zvládne ekologické zemědělství zajistit dostatečné výnosy i v období nepříz-

nivých klimatických změn, a celosvětově se tak vnímá jako zásadní alternativa pro zemědělskou výrobu, přičemž tvoří i nedílnou součást české agrární politiky. V podrobnostech se praktickými aspekty zavádění biopotravin do účelového (neveřejného) stravování, zahraniční praxí a modelovým příkladem spotřeby v nemocničním stravování zabývá studie Možnosti zavádění biopotravin

do společného stravování, zpracovaná pro Českou technologickou platformu ekologického zemědělství (viz ctpez.cz).

Konkrétní text k využití do zadávací dokumentace může znít následovně: *„Zadavatel má zájem podpořit udržitelné potravinové systémy. Proto požaduje dodání ... [např. x % potravin / určité komodity] z ekologické produkce, které splňují požadavky nařízení (EU) č. 2018/848, o ekologické produkci a o označo-*

Ekologické zemědělství poskytuje řadu významných a vyčíslitelných ekosystémových služeb, například zvyšování retence vody v krajině či snižování nákladů na čištění vod, neboť nezatěžuje životní prostředí agrochemickými látkami. Zároveň svým přístupem zajišťuje nadstandardní životní podmínky chovaných zvířat, maximálně odpovídající jejich přirozeným potřebám.

vání ekologických produktů, ve znění pozdějších změn a doplňků.“ Požadavek na biopotraviny lze v nabídce prokázat čestným prohlášením. Kontrola se pak může zaměřit na označení logem – ať už logem EU (biolistem), nebo tuzemským – a zadavatel může vždy požadovat přímo certifikát s uvedením kódu kontrolní organizace.

Sezonní ovoce a zelenina

Další z aspektů nákupu potravin do zařízení účelového stravování představuje požadavek na sezonní produkci ovoce a zeleniny. Na řadu přímých i nepřímých přínosů pro zadavatele i strávníky a širších společenských přínosů poukazují GPP kritéria, když uvádějí: „Sezonní produkce má na životní prostředí, zdraví, hospodářství a společnost různé dopady v závislosti na regionech, odkud výrobky pocházejí a kde jsou spotřebovány. Sezonní produkce pěstovaná ve venkovním prostředí a přepravovaná na kratší vzdálenosti může mít menší dopady na životní prostředí než produkty pěstované ve sklenících nebo přepravované na dlouhé vzdálenosti. Sezonní zelenina se může vyznačovat lepší chutí, kvalitou a cenou, čímž může dojít k uspokojení širší části veřejnosti, například větší nabídka vegetarián-

ských možností stravy nebo možností stravy na rostlinné bázi.“

Zadavatel však musí upřesnit, které potraviny a nápoje se budou

skladovat ovoce a zeleniny Ministerstva zemědělství (viz 1url.cz/@sklizen). V něm se uvádějí ovoce a zelenina typicky pěstované a sklí-

Sociální podniky lze podpořit zvýhodněním v kritériích hodnocení, a to i jako poddodavatele

dodávat v konkrétním období roku. MZe pro dané účely zveřejnilo sezonní kalendář Období sklizně a doba

zené ve venkovním prostředí v zeměpisné oblasti České republiky, v určitém období roku, případně v dané zeměpisné oblasti uskladněné po určité době po sklizni. Zadavatel pak zvažuje své požadavky na nákup konkrétního ovoce a zeleniny právě s přihlédnutím k tomu, které druhy jsou právě „v sezoně“. Typicky tak bude nakupovat například chřest v květnu a červnu a jahody v červnu.

Zadavatelů, kteří tímto způsobem v České republice již sezonní produkci nakupují, bude určitě mnoho. Zajímavý je příklad Jičína, kde

MMR snahy zadavatelů v daném směru podpoří minimálními standardy odpovědného veřejného zadávání, připravovanými na základě Národní strategie veřejného zadávání v České republice pro období let 2024–2028. Pokud potraviny do účelových zařízení nakupujete, dodáváte či můžete přispět svou znalostí trhu a komodit, můžete vyplnit dotazník na 1url.cz/@standardy_ovz nebo pod přiloženým QR kódem a pomoci tím vybrat správné aspekty a jejich parametry.

školní stravování uchopili z pozice zřizovatele škol. Po diskusích vedení města s vedoucími školních jídelen přijala městská rada Strategii odpovědného stravování v zařízeních školního stravování ve školách města Jičína. Zavazuje se v ní v mateřských a základních školách zřízených městem maximálně podporovat snahu o zdravou a udržitelně vyprodukovanou stravu z důvodů zdravotních, ekologických, vzdělávacích, ekonomických, sociálních nebo kulturních, a to i s cílem dalšího omezení plýtvání.

Cílů hodlají v Jičíně dosáhnout zejména následujícími způsoby: osvětou a propagací – komunikací s příjemci plnění a jejich participací – při používání sezonních, čerstvých, lokálních a udržitelně vyrobených surovin používaných pro výrobu stravy, včetně podpory účasti malých či sociálních podniků; vyhledáváním sezonních, čerstvých, lokálních a udržitelně vyprodukovaných surovin používaných pro výrobu stravy, včetně podpory účasti malých či sociálních podniků; nákupem produktů ekologického zemědělství. Výsledky také v Jičíně monitorují: Množství sezonní produkce se samozřejmě liší v závislosti na období roku. Od června do prosince tak do školních jídelen nakupují cca 30% sezonních potravin a od prosince do června asi 15–20%.

Podpora zapojení sociálních podniků

Veřejnými zakázkami na dodávky potravin (a zejm. pořízení občerstvení) lze podpořit účast sociálních podniků či přímo sociálních farem v zadávacích řízeních zaměřujících se typicky na sociální, environmentální i ekonomický prospěch. Protože do-

sud nebyl přijat zákon o sociálním podnikání, je nezbytné sociální podnik v zadávacích podmínkách nejprve definovat. K tomu lze využít sadu tzv. rozpoznávacích znaků pro integrační sociální podniky WISE (viz 1url.cz/@wise), jež podporují zaměstnanost osob znevýhodněných na trhu práce. Forma podpory jejich účasti v zadávacích řízeních se bude odvíjet od režimu veřejné zakázky, ale i zadavatelem zvolené strategie. Jednodušší bude samozřejmě sociální podniky podpořit ve VZMR, ale možné je to i v zadávacích řízeních, prostřednictvím jejich zvýhodnění v kritériích hodnocení, a to i v roli poddodavatele. Před přípravou zadávací dokumentace bude vždy vhodné předběžnými tržními konzultacemi zjistit, jaké jsou možnosti, potřeby a kapacity daných podniků.

Pokud se zadavatel zaměří na snížení emisí skleníkových plynů, jež v největší míře plynou ze způsobu zemědělské produkce, v návaznosti na danou komoditu, bude nejspíš v rámci institucionálního stravování častěji zařazovat pokrmy bez masa, případně čistě rostlinného původu. K tomu je samozřejmě potřeba přistoupit přiměřeně, s ohledem na nutriční aspekty a platná

pravidla pro stravníky dané instituce. Ve vztahu ke školním jídelnám zmíněný aspekt aktuálně řeší Státní zdravotní ústav v rámci Meziresortní pracovní skupiny Strava a jejích pracovních skupin. Více se lze dozvědět na stránkách projektu Máme to na talíři, mametonataliri.cz.

Existuje i celá řada dalších aspektů, které jsou vhodné a také v současné době využitelné ve veřejných zakázkách na dodávky potravin. Namátkou může jít o tzv. etické nákupy některých potravin (zejm. káva, černý a zelený čaj, kakao atd.), snížení množství obalových materiálů, vyloučení vajec nosnic z klecového chovu anebo v souladu s GPP kritérii o požadavek na vejce z ekologické produkce, či alespoň vejce nosnic ve volném výběhu, požadavek na zajištění exkurze žáků či studentů na farmě nebo v provozovně dodavatele a další. ● ● ●

Vhodné je zaměřit se také na osvětu stravníků a důsledně o udržitelných aspektech potravin informovat například v jídelničních nebo v místě výdeje pokrmů.

SHRNUTÍ

- Při přípravě technických screeningových kritérií v rámci taxonomie hospodářských činností, respektive jejich vlivu na cíle Zelené dohody pro Evropu, byla oblast zemědělství s ohledem na tehdy probíhající jednání o společné zemědělské politice zatím odložena.
- Evropská komise dosud nepřijala ani minimální povinná kritéria pro VZ na udržitelné potraviny předpokládaná strategií Od zemědělce ke spotřebiteli.
- Nicméně při nákupech potravin je vždy žádoucí zohlednit environmentální či sociální aspekty, případně jejich kombinaci, a podpořit tak udržitelné potravinové systémy i spotřební vzorce.